

RAJAKONTROLLI, TIETO JA TUTKINTA: VIRITTELYÄ

Käsillä olevan teemanumeron artikkelit lähestyvät viime vuosina valtavasti paisuneen kriittisen migraatiotutkimuksen ydinaiheita – muun muassa maahanmuuttopolitiikan kriisiytymistä, ihmisoikeuksien karua kohtaloa turvapaikkapäätöksissä, perheen yhdistämisissä ja karkotuksissa, paperittomuutta, etnistä ja rodullista syrjintää sekä niin sanottua turvallistamista – tiedon tuottamisen ja käytön näkökulmasta. Tutkimusta rajavalvonnasta ja maahanmuuton hallinnoinnista tietokäytöinä ja tiedon politiikkana on tehty jonkin verran, ja erityisesti biometriikka, muu bioteknologia, elektroniikka ja informaatioteknologia sekä digitaaliset tietokannat valtioiden ja EU:n rajakontrollin palveluksessa ovat vetäneet puoleensa tutkijoiden mielenkiintoa (esim. van der Ploeg 1999; Amoore 2006; 2011; Broeders 2007; Brouwer 2008; Dijstelbloem & Meijer 2011; Heinemann ym. 2015). Tässä julkaittavat kolme artikkelia keskittyvät liikkeellä olevaa ja rajan yli pyrkivää yksilöä – ulkomaalaista, turvapaikanhakijaa, maahanmuuttajaa, pakolaista ... – määrittäviin, identifioiviin ja tutkiviin tietokäytäntöihin. Ne myös analysoivat, millä tavoin tiedon tuottaminen kietoutuu rajojen kontrollointiin teknisesti, hallinnollisesti ja poliittisesti Suomessa. Eeva Puumalan artikkeli pureutuu turvapaikkapuhutteen vuorovaikutuksellisiin biovaltasuhteisiin, Anna-Maria Tapaninen puolestaan käsittelee alaikäisinä turvapaikkaa hakeneiden lääketieteellistä iänmäärittystä ja Marja Alastalo, Anitta Kynsilehto ja Riikka Homanen avaavat nähtäväksi käytäntöjä ja logiikkaa, joilla ulkomalaiset rekisteröidään ja tilastoidaan Suomessa väestöksi, asukkaiksi ja julkis palvelujen piiriin.

RAJAT LIIKKEESSÄ

Post- ja transkansallisessa maailmassa liikkeen ajatellaan olevan ensisijaista: globalisoitumisen ydin on kaiken – tavaroiden, rahan, viestien, ihmisten, ajatusten, tekniikan – liikkuminen ja kulkeutuminen paikasta toiseen. Paradoksaalisesti raja on noussut yhdeksi ylirajaisen maailman keskeisimmäksi instituutioksi ja kiistanaiheeksi, ja monet ovat perustellusti arvioineet rajan olevan avainkäsite, kun tarkastellaan valtasuhteita ja -rakenteita sekä vallan käyttöä globaalissa maailmassa (Balibar 2009; Koshravi 2013; Könönen 2015).

Poliittinen, siis yhteiskunnalliseen valtaan ja hallitsemiseen liittyvä rajan käsite on totuttu ymmärtämään *territoriaalisesti*. Yhtäältä rajat rajaavat alueen, jonka sisällä valtion lait pätevät ja jolla valtio on oikeutettu harjoittamaan suvereenia mahtia, toisaalta raja erottaa suvereenien valtioiden alueet toisistaan. Globaalit, ylikansalliset ja kosmopoliittiset talouden, politiikan, teknologian, kommunikoinnin ja väestöilmioiden trendit ovat kyseenalaistaneet tämän ymmärryksen käyppyyttä sen käsittämisessä, mitä raja merkitsee ja miten rajat ovat nykyään. Kun nykyaikaa ja -maailmaa hallitsee liike – *mobility* tai *migration* –, rajan käsittäminen sijaintina (kartalla tai maastossa) ei riitä, vaan tarvitaan käsitettä tavoittamaan rajan dynaamisuus, joka kumpuaa rajan suhteesta migraatioon, näiden punoutumisesta yhteen. (Rajan käsitteen muutosta koskevasta keskustelusta, ks. Könönen 2015).

Yksi tapa tavoittaa rajan poliittisuus ja sen valtautuvuudet on ajatella, että rajaa määrit-

tää nykyään ensisijaisesti *kauttakulku* (*passage*). Tällöin ajatellaan, että raja tarkoittaa asioita, jotka sallivat tai estävät ihmisten, tavaroiden, rahan, aineiden ynnä muun liikkumista paikoista toisiin. Raja käsitetään toiminnan kautta, se tarkoittaa valtaa edesauttaa tai hankaloittaa liikkumista. Nykyään muodikkain käsittein raja voidaan ymmärtää sommittumaksi (*agencement, assemblage*) (ks. esim. Marcus & Saka 2006), jossa viranomaiset ja asiantuntijat, ainekselliset asiat ja tekniset laitteet, säädökset, dokumentit sekä jopa luonnonoliot ja muodostumat kytkeytyvät yhteen käsittelemään ja hallinnoimaan kautta(an)kulkevia ihmisiä ja asioita. Tällainen raja ei yksiselitteisesti sijaitse tietyssä paikassa vaan on monella taholla yhtä aikaa. Se voi olla kaikkialla, se liikkuu liikkuvien ihmisten ja asioiden mukana, ja raja voi alkaa toimia – tarkastaa, kontrolloida, estää, sallia tai poistaa esteitä, käännyttää – yllättäen ja moninaisissa paikoissa (Könönen 2015). Liikkeellä olevat voivat kokea rajan olevan edessään, mutta harvoin jättävät sen taakseen.

Rajan dynaamista, toiminnallista luonnetta ja rajoilla tapahtuvaa vallankäyttöä korostavaa käsitettä voinee konkretisoida niin, että rajalinjan tai -viivan sijaan keskeistä on rajankäynti. *Käynti* on metafora, joka viittaa konkreettisesti rajan mittaamiseen ja merkitsemiseen alueiden erona mutta myös moraalisen poliittisiin erontekoihin muun muassa soveliaan ja epäsoveliaan, oikean ja väärän tai oikeutetun ja oikeudetottoman välillä. Jos rajaa ajatellaan edellä kuvatulla tavalla teknis-poliittis-hallinnollisena kokoonpanona tai koneistona, voidaan myös ajatella rajan olevan alituisen käynnissä.

Viime aikojen keskustelu on ilmentänyt maahantulon estämisen ja ”kovan linjan” korostumista vauraan Pohjoisen migraatiopolitiikassa. Tällaista keskustelua hallitsevat muurin, patoamisen ja linnoituksen kielikuvat. Rajan ajattelu eri paikkoihin hajaantuneena, jatkuvasti käynnissä olevana rajankäyntinä tuo esiin toisenlaisen poliittis-hallinnollisen tendenssin. 1900-luvun lopulta asti vauraiden länsimaiden rajavalvontaan ja maahanmuutto-

politiikkaan ovat vaikuttaneet syvästi managerialistiset toimintaperiaatteet ja käytännöt (Kaufman 2006; Geiger & Pécout 2010; Kalm 2010). Sitä ilmentävät niin Schengen-järjestelmä Euroopassa kuin puhe työperäisen maahanmuuton helpottamisesta, jota Suomen hallitusten maahanmuuttopolitiikka on hokenut 2000-luvulla. Managerialististen periaatteiden mukaisesti rajavalvonnan ja maahanmuuton sääntelyn pitäisi palvella ihmisten, tavaroiden ja rahan liikkuvuutta. Tämä ei tarkoita, että rajakontrolli liikkumisen *managementina* toimisi globaalin turvallistamisen (*securitization*) (Hyusmans 2002; Bigo 2002) vastavoimana vaan se päinvastoin vaikuttaa myötäilevän turvallistamista erityisesti teknisesti ja tietokäytön kautta (esim. Amoore 2006; 2011).

Liikkeellä olevien ihmisten osalta managerialismi tarkoittaa heidän jaottelemistaan alaryhmittäin ja jopa yksilöiden yhtäältä ylijärjestyksen taloudellisen toimeliaisuuden ja hyödyllisyyden mukaan, toisaalta globaalin turvallisuuden ylläpidon kriteerein. Jaottelua ja valvontaa hoitava hallinnollis-teknologinen koneisto muokkaa rajat liikematkalaisille, liiketoiminta- ja teknologia-asiantuntijoille sekä siirtotyöläisille kevyiksi käydä. Toisenlaiset liikkujat se jättää odottamaan, siis pidättää, ja alistaa heidät kuulemisiin, tutkintoihin ja toinen toistaan seuraaville viranomaispäätöksille. Rajoille jumiin jääneille ihmisille rajankäynti muuttuu ikään kuin oikeudenkäynniksi.

RAJANKÄYNNIN VALTA/TIETO

Raja-*management* on mitä suurimmassa määrin tietokäytäntö, koska liikkuvien ihmisten ja asioiden jaottelu ja kontrollointi eivät onnistuisi vailla tietoa liikkeellä olevista ja tiedon käsittelyä. Maahanmuuttopolitiikkaan ja rajavalvontaan kohdistuvassa tutkimuksessa on viime vuosina käsitelty paljon sähkö-, tieto- ja bioteknisiä järjestelmiä sekä elektronisia tietokantoja, joilla rajankäyntiä ja

rajanylityksiä valvotaan ja liikkuvista ihmisistä kerätään ja liikutetaan tietoja yli valtiollisten rajojen (esim. van der Ploeg 1999; Fassin & d'Halluin 2005; Aas 2006; Amooore 2006; 2011; Broeders 2007; Brouwer 2008; Dijstelbloem & Meijer 2011; Helén 2014; Heine-mann ym. 2015). Rajojen sekä liikkuvien ihmisten ja asioiden kontrolli on datan hallintaa ja hallintaa datan avulla, perustavanlaatuisesti. Tästä kertovat muun muassa passien muuttaminen ”biometrisiksi”, kasvontunnistusteknologian yleistymisen rajatarkastuksissa sekä se, että turvapaikan hakuun Euroopassa perin juurin vaikuttavaa Dublin-menettelyä olisi mahdotonta edes ajatella vailla Eurodac-tietokantaa, johon 28 Euroopan valtiota tallentavat turvapaikanhakijoiden ja ”epäsäännöllisten (*irregular*) rajanylittäjien” henkilötietoja sormenjälkitunnisteineen.

Tietokantojen kokoamisen ja rutiinikäytön ohella raja- ja maahanmuuttoviranomaiset kohdistavat rajaa ylittäviin ja maahan pyrki-viin ihmisiin yksilökohtaista tutkintaa moninaisin keinoin. Tutkintatoimien tarkoitus on selvittää, kuka maahanpyrkijä on, miksi hän haluaa tulla ja ovatko hän ja hänen asiansa luotettavia ja uskottavia. Tämän teemanumeron artikkeleista Eeva Puumalan analyysi turvapaikkapuhutteluista ja Anna-Maria Tapanisen erittely alaikäisinä turvapaikkaa hakeneiden iänarvioinnista käsittelevät tätä teemaa. Ne tuovat vivahteikkaasti esiin, kuinka moniin rajalle saapuneen henkilön olemisen ja tekemisen ulottuvuuksiin tutkinta puuttuu ja kuinka tiedonhankinta on väistämättä paitsi vallanharjoittamista myös valtapeliä.

Yksi artikkelien esiintuoma piirre on se, että tutkinnat – jotka pääasiassa koskettavat kansainvälistä suojelua hakevia ihmisiä – muis-tuttavat asetelmiltaan ja menetelmiltään rikos-tutkintaa. Tutkinta raja- ja maahanmuuttaja-kontrollin välineenä toteuttaa kansainvälisiä ja kansallisia oikeusvaltion periaatteita antaessaan muukalaisille mahdollisuuden saada tapauk-sensa asianmukaisesti käsitellyiksi. Se kuitenkin toteutuu migratiopolitiikassa ja -hallinnossa

vallitsevassa epäilyn ilmapiirissä, jossa viran-omaiset lähtökohtaisesti olettavat turvapaikan-hakijoiden, perheenyhdistämistä anovien sekä ”paperittomien” rajanylittäjien olevan jouk-kona ja yksilöinä epäluotettavia. (Berti ym. 2015; Hall & Naue 2015; Tapaninen & Helén 2015). Epäluulon kyllästävä virkamieseetos ja maahanmuuton hallinnointi väärinkäytösten torjumiseksi muokkaavat maahanpyrkijöitä koskevan tiedonhankinnan poliisitutkintaa muistuttavaksi toiminnaksi ja tekevät turva-paikkaa, perheenyhdistämistä tai oleskelulupaa anovista ihmisistä epäilyksenalaisia. Tämä on yksi krimigratioksi (*crimmigration*) kutsutun tendenssin (Aas 2011) ulottuvuus: ihmisten liikkuvuuden käsittäminen turvallisuuskysy-myksenä sekä kaikkialla läsnä oleva epäilyn henki sysäävät rikosentorjuntaa ja migraation hallinnointia kohti toisiaan, sulautumaan yh-teen tavoitteiltaan, menetelmiltään, ajattelu-tavoiltaan ja institutionaalisesti.

Migraation hallintaan ja liikkeellä olevien ihmisten poliittis-hallinnolliseen käsittelyyn kytkeytyvät tietokäytännöt tuovat hyvin esiin edellä kuvatun rajan luonteen muutoksen eri paikkoihin ja eri tahojen hoitoon hajaantu-neiksi prosesseiksi. Rajaprosessien tehtävä on ”rajankäyntinä” säädellä ihmisten ja asioiden – tavaroiden, rahan, tiedon, tekniikan, jopa taudinaiheuttajien – sisään-, ulos- tai paremminkin läpikäydyä (*admission*) sekä määrittää ja tunnistaa liikkeellä olevien enti-teettien läpikäydykelpoisuus. Rajalla liikku-jan pääsykelpoisuus asetetaan tutkittavaksi, arvioitavaksi ja päätöksenteon kohteeksi – englanniksi sanottuna *on trial* – monta kertaa ja useassa asiayhteydessä, eikä muukalaisen pääsykelpoisuuden koettelu pääty rajan jää-dessä taakse vaan jatkuu potentiaalisesti lo-puttomiin (Koshravi 2013; Könönen 2012).

Marja Alastalon, Anitta Kynsilehdon ja Riikka Homasen artikkeli tuo rajankäynnin jatkuvaluonteisuuden havainnollisesti esiin asiayhteydessä, johon harvoin kiinnitetään huomiota kun puhutaan maahanmuutosta. Myös maistraattien tiskeillä ja julkisten re-

kisterien ja tilastojen ylläpidossa harjoitetaan rajankäyntiä, kun muunmaalaisia kotoutetaan rekisteritiedoksi ja virallisiksi tilastoiksi. Tällä kirjaamisella on vaikutusta niin poliittiseen keskusteluun maahanmuutosta kuin ulkomaalaisena tai ”ulkomaalaistaustaisena” Suomessa elävän ihmisen mahdollisuuksiin olla osa yhteiskuntaa.

ELÄMÄ PELISSÄ

Monet tutkimukset ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että rajalle jumiutuneiden liikkujien elämää leimaa liminaalisuus. Kokeuksellisesti turvapaikkaa hakevan hakijan, perheen yhdistämistä anovan tai määräaikaisen oleskeluluvan varassa elävän ihmisen elämä on määrättömän pitkää odottamista ja muutokset niin äkillisiä ja arvaamattomia, että tulevaisuutta jäsenyten odotusten ja pyrkimysten maisemana tuskin on olemassa. (Hage 2009; Könönen 2012; Andersson 2014; Tapaninen ym. 2017.) Tämä rajatilassa eläminen voidaan käsittää puolinaisten oikeuksien määrittämien epä- ja puolikansalaisuuksien jatkumoksi, jonka asemassa muunmaalaiset ovat vaihtelevin tavoin poliittisesti ja oikeudellisesti ”sisällyttämisen kautta ulossuljettuina” (Agamben 1998).

Tietokäytännöt ovat olennainen osa rajaprosesseja, jotka johdattavat matkajat rajatilaan ja pitävät heitä siinä. Erityisen konkreettisesti rajatilan ylläpidossa kunnostautuu henkilökohtainen tutkinta, jossa toimeenpannut ja mahdolliset tutkintatoimet ketjuuntuvat ”tapauksen” ympärille. Tässä limbossa sisään-, ulos- tai läpikäyntiä koskeva prosessi

ei järjesty matkajan oikeuksien ja juridis-poliittisen aseman kautta vaan siitä tulee eräänlaista byrokraattista identiteettipeliä, jota viranomaiset ja matkaja käyvät tutkintaan otetun ihmisen henkilöydestä: kuka hän on, onko hän uskottava ja luotettava, puoltaako pääsykelpoisuutta se, mitä hän esittää ja on (Muller 2004; Helén 2014). Vaikka prosessiin kuuluu mahdollisuus valittaa päätöksistä oikeusistuimeen, juridinen ulottuvuus periaatteina ja lain lukemisena sulaa osaksi peliä ja jopa tekee sen lopputuloksen entistä ennustamattommaksi (ks. Tapaninen ym. 2017; Halme-Tuomisaari ym. 2018).

Rajatilassa, tutkinnassa matkaja joutuu epäilyksenalaiseksi ja hänen tekonsa ja luotettavuutensa pannaan koetukselle kuin oikeudenkäynnissä. Rajankäynnin kohteena oleva ihminen on kuitenkin toisenlaisessa asemassa siinä mielessä, ettei hänelle välttämättä ole selvää, mistä häntä epäillään, ja todisteiden esittäminen epäilysten hälventämiseksi on vastaajan, tutkinnan alaisen muukalaisen, vastuulla. Eeva Puumalan ja Anna-Maria Tapanisen artikkelit havainnollistavat erinomaisesti, kuinka vaihtelevin menetelmin viranomaiset koettavat hankkia luotettavaa tietoa matkajasta ja kuinka matkajan henkilöä koskevien todisteiden etsintä ulottuu lapsuudenmuistoista soluihin ja molekyyliin asti (ks. myös Helén 2014; Tapaninen ym. 2017; Halme-Tuomisaari ym. 2018). Rajatilassa paitsi liikkeellä olevien ihmisten ruumiit myös heidän elämäkertansa, muistonsa, teot ja tekemättä jättämiset pannaan kantamaan todistamisen taakkaa. Samalla rajasta tulee liikkuva ja ubiikki; raja käy, kulkee matkajan kera, hänen ruumiiseensa ja koko elämäänsä kaivertuneena.

KIRJALLISUUS

- Aas, Katja Franko (2006) "The body does not lie": Identity, risk and trust in technoculture. *Crime Media Culture* 2, 143–158.
- Aas, Katja Franko (2011) Crimmigrant bodies and bonafide travellers: Surveillance, citizenship and global go-

- vernance. *Theoretical Criminology* 15, 331–346.
- Agamben, Giorgio (1998) *Homo Sacer*. Stanford: Stanford University Press.
- Amoore, Louise (2006) Biometric borders: Governing mobilities in the War on Terror. *Political Geography*

- 25, 336–51.
- Amoore, Louise (2011) Data derivatives: On the emergence of a security risk calculus for our times. *Theory, Culture & Society* 28:6, 24–43.
- Andersson, Ruben (2014) Time and the migrant Other: European border controls and the temporal economics of illegality. *American Anthropologist* 116, 795–809.
- Balibar, Étienne (2009) Europe as borderland. *Environment and Planning D: Society and Space* 27, 190–215.
- Berti, Daniela, Anthony Good & Gilles Tarabout (toim.) (2015) *Of Doubt and Proof: Ritual and Legal Practices of Judgement*. Farnham: Ashgate.
- Bigo, Didier (2002) Security and immigration: Towards a critique of the governmentality of unease. *Alternatives* 27, 63–92.
- Broeders, Dennis (2007) Then new digital borders of Europe: EU databases and the surveillance of irregular migrants. *International Sociology* 22, 71–92.
- Brouwer, Evelien (2008) *Digital Borders and Real Rights: Effective Remedies for Third-Country Nationals in the Schengen Information System*. Leiden: Brill/Nijhoff.
- Dijstelbloem, Huub & Albert Meijer (toim.) (2011) *Migration and the New Technological Borders of Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Fassin, Didier & Estelle d'Halluin (2005) The truth from the body: Medical certificates as ultimate evidence for asylum seekers. *American Anthropologist* 107, 597–608.
- Geiger, Martin & Antoine Pécoud (2010) The politics of international migration management. Teoksessa Martin Geiger & Antoine Pécoud (toim.) *The Politics of International Migration Management*. Houndmills & New York: Palgrave.
- Hage, Ghassan (2009) Waiting out the crisis: On stuckedness and governmentality. Teoksessa Ghassan Hage (toim.) *Waiting*. Carlton: Melbourne University Press.
- Hall, Kevin & Ursula Naue (2005) Austria: DNA profiling as a lie detector. Teoksessa Torsten Heinemann ym. (toim.) *Suspect Families: DNA Analysis, Family Reunification and Immigration Policies*. Farnham: Ashgate.
- Halme-Tuomisaari, Miia, Anna-Maria Tapaninen & Hilja Aunela (2018) Where's the well: DNA evidence, personal narratives and unpredictability in Finnish family reunification. *Migration Studies*, DOI: 10.1093/migration/mny002
- Heinemann, Torsten, Ilpo Helén, Thomas Lemke, Ursula Naue & Martin Weiss (toim.) (2015) *Suspect Families: DNA Analysis, Family Reunification and Immigration Policies*. Farnham: Ashgate.
- Helén, Ilpo (2014) Biological citizenship across the borders: Politics of DNA profiling for family reunification. *Distinktion: The Scandinavian Journal of Social Theory* 15, 343–360.
- Huymans, Jef (2000) The European Union and the securitization of migration. *Journal of Common Market Studies* 38, 751–777.
- Kalm, Sara (2010) Liberalizing movements? The political rationality of global migration management. Teoksessa Martin Geiger & Antoine Pécoud (toim.) *The Politics of International Migration Management*. Houndmills & New York: Palgrave.
- Khosravi, Shahram (2013) *"Laiton" matkaaja. Paperittomuus ja rajojen valta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kofman, Eleonore (2005) Citizenship, migration and the reassertion of national identity. *Citizenship Studies* 9, 453–467.
- Könönen, Jukka (2012) Prekaari työvoima ja työn uudet hierarkiat metropolissa: ulkomaalaiset matalapalkkaisilla palveluilla. *Sosiologia* 49, 190–205.
- Könönen, Jukka (2015) Maahanmuuton hallinta ja hallitsemattomuus: Huomioita rajojen ja liikkumisen suhteista Euroopassa. *tiede & edistys* 40, 227–248.
- Marcus, George E. & Saka, Erkan (2006) Assemblage. *Theory, Culture & Society* 23:2–3, 101–109.
- Muller, Benjamin (2004) (Dis)qualified bodies: Securitization, citizenship and "identity management". *Citizenship Studies* 8, 279–294.
- Tapaninen, Anna-Maria, Miia Halme-Tuomisaari & Viljami Kankaanpää (2017) Mobile lives, immutable facts: Family reunification of children in Finland. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. DOI: 10.1080/1369183X.2017.1405725
- Tapaninen, Anna-Maria & Ilpo Helén (2015) Finland: Securing human rights, suspecting fraud. Teoksessa Torsten Heinemann ym. (toim.) *Suspect Families: DNA Analysis, Family Reunification and Immigration Policies*. Farnham: Ashgate.
- Van der Ploeg, Irma (1999) The illegal body: 'Eurodac' and the politics of biometric identification. *Ethics and Information Technology* 1, 295–302.